

Sözcük Dağarcığı

Bir dilde kimi zaman söylemesi ayıp kabul edilen sözcükler vardır. Dilin yapısından ziyade, toplumsal kurallar nedeniyle kimi zaman bazı sözcükleri doğrudan söylemek yerine başka sözcüklerle ima etmek gerekir. Bu bir kural değil, ama şöyle bir bakınca görüyoruz ki bir kavram ne kadar ayıp sayılıyor, onu ifade etmek için kullanılan sözcüklerin sayısı artıyor. Sözelimi tuvalet sözcüğünü ele alalım. Türkçe’de çeşitli dillerden alınmış ya da türetilmiş, tuvalet anlamına gelen birçok sözcük var: Helâ, kenef, tuvalet, yüznumara, ayakyolu, memişhane, abdesthane, wc ilk akla gelen sözcükler.

Helâ sözcüğünün kökeni Arapça, anlamıysa boş, ıssız yer. Eskiden insanların tek başlarına, boş, ıssız bir yerde işlerini gördükleri zamanlardan kalmış bir sözcük. Kenefse derme çatma yapılmış kulübe, baraka gibi bir anlam taşıyormuş. Eskiden tuvaletler evlerin dışında, çevresinde derme çatma bir koronak bulunan yerlerdi. Bu yüzden günümüzde de tuvalete gitmek yerine “dışarı çıkmak” dendiği olur. Eskiden temizlik ve kokuyu önleme yollarının günümüzdeki

gibi olmadığı düşünülürse, kimsenin evin içinde tuvalet istememesi normal. Eskiden Fransa’da otellerde de odaların içinde değil, her katta ortak bir tuvalet bulunmuş. Bir numarası olmayan bu odaya “00” numaraları takılmış ve numarasız anlamına gelen “sans numéro” denirmiş. Fakat bu sözcüklerin sesteşi olan “cent numéro” yani, yüz numara sözü daha çok tutmuş ve yaygınlık kazanmış. Tuvalet sözcüğü de dilimize Fransızca’dan girmiş. Seven Nişan-yan, Sürprizler Kitabı adını verdiği çalışmasında sözcüğün gelişimini şöyle anlatıyor: “Tuvalet sözcüğünün aslı çul, çaput. 17. yüzyılda zamanın modası uyarınca giyilmesi saatler süren inanılmaz karmaşıklıkta kadın giysilerine Fransızlar “toilette” adını vermişler. Daha sonra kadınların süslenip püslenme işlerini anlatmak için “faire la toilette”, giyinip süslenedikleri yer için “cabine de toilette” deyimini kullanılmış. 19. yüzyılda tren istasyonlarındaki umumi helâlar için de aynı terbiyeli deyim uygun görülmüş. İnsanlar bir yandan makyaj tazeleyip giysilerini düzelterken bir yandan da başka işlerini görmüşler...”

Dilimize giren bir başka sözse wc. Bu da İngilizce “water closet” (su dolabı, ya da bugün kullandığımız anlamıyla klozet) anlamına geliyor ■

Unkapanı

Unkapanı İstanbul’un semtlerinden biri. Semte neden bu adın verildiğini hiç düşününüz mü? Sakin aklınıza un yakalamaya arayan kapanlar varmış gibi bir düşünce gelmesin. Semtin adı Osmanlı dönemine dek gidiyor. “Kabban” sözcüğü Osmanlıca’ya Farsça’dan girmiş. Anlamıysa “büyük terazi”. Eskiden, sahile demirleyen büyük buğday ve arpa yüklü gemiler buraya yüklerini boşaltırlar ve burada ölçümler yapılırmış. Böylece bu bölgeye buğday, un gibi ürünlerin ölçüldüğü, tartıldığı yer anlamına gelen Unkapanı denmiş.

Kısa kısa...

Kadın: Soğdakça hvaten (kraliçe) sözcüğünden Türkçe’ye girmiş. Hvaten-hatun-katun-kadın biçimlerine dönüşerek bugünkü biçimiyle kullanılır olmuş.

Esir: Arapça esar (bağ, sargı) sözcüğünden türetilmiş. Bağlanmış, sargıya vurulmuş kişi, tutsak anlamında.

Tabela: İtalyanca tabella (düz levha, tepsi) sözcüğünden dilimize girmiş. Bilgilendirici levha da diyebileceğimiz ve Latince’si tabula olan sözcüğü, simitçi tablası örneğinde olduğu gibi tepsi anlamıyla da kullanıyoruz.